

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються тенденції розвитку німецької мови на всіх рівнях — лексичному, синтаксичному, морфологічному і фонетичному, що ілюструється залученням відповідних фактів.

Ключові слова: спрощення, номіналізація, вимовна норма.

Розвиток мов, принаймні європейських, відбувається в наші часи надзвичайно бурхливо. Це пояснюється насамперед впливом науково-технічної революції, яка збагатила мови великою кількістю лексем і термінів на позначення нових понять, а також посиленням мовних контактів між країнами Європи.

Цей бум відбувається в німецькій мові на всіх рівнях, передусім на рівні лексики, фонетики і, як це не дивно, також на рівні морфології й синтаксису. Тенденції розвитку мають дещо суперечливий характер, бо, з одного боку, спостерігається спрощення, інтернаціоналізація і стандартизація мови, а з другого — інтелектуалізація, індивідуалізація і диференціація мови. Однак ці тенденції сприяють подальшій еволюції мови і «працюють» на неї.

Під впливом мас-медіа в Німеччині відбувається «горизонтальне» нівелювання, тобто місцеві діалекти трохи відступають переважно за лексичними та фонетичними ознаками на користь ширших «койне», місцевих регіональних осередків розмовної мови. З другого боку, виникають і диференціюються соціальні діалекти, професійні мови, групові мови із своєю досить замкненою лексикою.

Загальна тенденція, яку визначають усі лінгвісти без винятку, полягає в тому, що літературна мова наближається до розмовної у лексиці, фонетиці, морфології та синтаксисі.

Як відомо, німецька мова за своїм граматичним ладом визначається як синтаксична, хоч має і деякі аналітичні риси¹, які почали розвиватися досить стрімко.

Петер Айзенберг наводить таку парадигму слабкої відміни іменника²:

Тип 2

	2a		2b
N.	Mensch	N.	Löwe
G.	Menschen	G.	Löwen
D.	Mensch (en)	D.	Löwe (n)
Akk.	Mensch (en)	Akk.	Löwe (n)

Це означає, що хитання закінчення в давальному і знахідному відмінках часто призводить до того, що слабка відміна втрачає свою класичну ознаку. У такий спосіб відмінюються не лише іменники типу *Bär, Held, Narr, Christ* або група живих істот із закінченням на *-e* (*Kunde, Vögel, Affe, Hase*), а й іменники іншомовного походження (*Philosoph, Patriot, Chirurg*), а особливо ті, що закінчуються на

¹ Реформатский А. А. Введение в языковедение. — М., 1967. — С. 316.

² Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik. — 3. überarb. Aufl. — Stuttgart ; Weimar, 1994. — S. 151.

-ant (Demonstrant), -at (Automat), -ent (Präsident), -ist (Optimist), -nom (Astronom) та -loge (Astrologe). Як бачимо, це поширюється майже на весь склад іменників слабкої відміни.

Спостерігається також тенденція до зникнення синтаксичного родового відмінка (Genitivus partitivus): *der Hut des Vaters* замінюється аналітичною конструкцією *der Hut von dem Vater*. Особливо часто це відбувається при власних чи географічних назвах: *die Museen von Kiew*, *die Werke von Goethe*. Так само зникають ознаки родового відмінка при власних назвах за наявності артикля: *die Tage des Mai*, *die Berge des Schwarzwald*.

Широко відомі випадки зникнення -e в давальному відмінку, а також при утворенні наказового способу: *dem Kind(e)*, *dem Buch(-e)*, *sag!*, *geh!*, *komm*, *sprich*.

Усе це свідчить про спрощення системи відмінювання, а не про знищення системи відмінків. Редундантні закінчення при цьому зникають, а система флексій перебуває в стадії переходу від синтетичного до аналітичного типу.

У сучасному синтаксисі відбуваються не менш стрімкі зміни. Як основну тенденцію слід відзначити розвиток паратаксису за рахунок гіпотаксису. Кількість підрядних речень загалом зменшується. Складні типи речень, зокрема причинові, поступово витискаються. Їхнє місце заступають номінативні конструкції. Кількість слів у реченнях також зменшується: від 24–29 у старовинних класичних авторів (Лесінга, Гете, Гердера) до 13–16 слів. Збільшується кількість еліпсів, хоч усі згадані синтаксичні явища залежать від стилю та жанру літературних творів.

Ця загальна тенденція до спрощення синтаксису³ спричиняється до появи номіналізації, номінального стилю висловлення і появи численних атрибутів. Фактично зміст кожного підрядного речення може бути переданий за допомогою складного іменника: *Hans kam beim Fällen eines Baums ums Leben*; *Hans kam ums Leben, als ein Baum gefällt wurde*.

Звичку німців передавати й уточнювати зміст певного дієслова за допомогою іменника також відносять до номінації, напр.: *zweifeln* «мати сумнів», *Zweifel haben* «мати сумнів», *Keinem Zweifel unterliegen* «не підлягати сумніву», *Zweifel aufsteigen* «викликати сумнів», *Zweifel erwecken* «будити сумнів», *in Zweifel ziehen* «піддавати сумніву».

Однак, за визначенням стилістів⁴, номінальний стиль, хоч і приводить до стислості та компресії, проте відзначається нагромадженням великої кількості іменників у родовому відмінку. Особливо це стосується іменників на -ung.

Одним із найяскравіших явищ сучасного синтаксису є злам рамкової конструкції (*Ausklammerung*), тобто перенос її змінних деталей з останнього місця, де вони повинні розташовуватися згідно з законами класичної граматики, ближче до початку (фінітне дієслово, відокремлювані префікси тощо). Вважалося, що це явище характерне переважно для жанрів, близьких до розмовної мови, однак його можна зустріти у найвидатніших сучасних письменників, напр.: «... sie nahm geläufig den Lindwurm auf dem Neuen Platz zur Kenntnis... und danach erst, als das Stadttheater zu sehen war und sie *einbogen*, in die Radetzkystraße, atmete sie auf» (I. Bachmann), «Sie fing zwar nur an, ihre Koffer aufzumachen und hin und her zu *gehen* zwischen ihrem alten Zimmer und dem Bad im ersten Stock...» (I. Bachmann), «Sie nahm die Hände *weg* vom Gesicht, das nicht starr war» (L. Frank), «Morgen soll ich meinen Dienst *antreten* in diesem Haus» (Th. Mann); «Gestern hat es mehr *geregnet* als heute» (I. Bachmann).

Отже, у сучасному синтаксисі розвиваються дві суперечливі тенденції — тенденція до інтелектуалізації висловлень і тенденція до спрощення, компресії висловлень. Що стосується лексики, її розвиток іде чотирма шляхами.

³ Braun P. Tendenzen in der deutschen Gegenwartssprache. Sprachvarietäten.— 3. Aufl.— Stuttgart ; Berlin ; Köln, 1993.— 237 s.; Stedje A. Deutsche Sprache gestern und heute.— 3. Aufl.— München, 1996.— 176 s.

⁴ Reiners L. Stilfibel, Der sichere Weg zum guten Deutsch.— München, 1990.— S. 135.

По-пе-
іхня стру-
ге, винике
вують ст-
ною побу-
Остан
німецьку
жати суча-
Розгля-
чити пере-
Welt = die
видно, це
що, крім с-
до абстра-
Особл-
членні ко-
були рід-
поступов-
Hochschu-
Одніє-
літератур-
в усному
лексику, с-
sehen, ka-
schleppen
Крім і-
Babysitter
низкою с-
морфоло-
від Turn-
ство», а «
томі німе-
verlassen,
Іноді
(die Famil-
Enkelkind
тут слід р-
Багато
same boat
Zeit haben
Досит-
Make-up-
Kick-Нос
Близь-
кратизаці-
Ще до
літератур-
вана акто-
Шіллера,
ної роман-
асиміляці-
форми ін-
словнику

По-перше, продовжується процес утворення складних іменників, причому їхня структура ускладнюється, зростає і кількість складових елементів. По-друге, виникає безліч скорочень, які часто не можна без словника зрозуміти і які дивують строкатістю структури. По-третє, відчутна тенденція до набуття частиною побутової лексики (*umgangssprachliche Lexik*) літературної норми.

Остання тенденція полягає у величезному впливові англійської мови на німецьку після Другої світової війни, що дає підстави деяким дослідникам вважати сучасну німецьку мову мішаною англо-німецькою мовою.

Розглянемо детальніше кожний напрямок розвитку. Насамперед слід відзначити перетворення словосполучень на складні слова, напр.: *die Wirtschaft der Welt = die Weltwirtschaft, der Chef der Deutschen Bank = Deutsche Bank-Chef*. Очевидно, це є наслідком прагнення до економії виразу, його компресії. Можливо, що, крім схильності до наочності, виразності, тут міститься прихована тенденція до абстрактності, інтелектуалізації.

Особливість цих складних слів полягає в тому, що вони утворюють багаточленні композити. На відміну від минулого століття, де трьохчленні сполучення були рідкістю, сучасні складні слова завдяки своїй багаточленності можуть поступово замінювати підрядні речення і поширені означення, напр.: *Hochschulsportgemeinschaft* або *Kraftfahrzeughaftpflichtversicherung*.

Однією із значущих тенденцій у сучасній лексиці є прагнення до заміни слів літературної мови словами з розмовної мови. Звичайно це відбувається передусім в усному мовленні, але розмовні слова досить енергійно витискають літературну лексику, особливо в пресі. Так, наприклад, *gucken* (часто з глухим *k*) витискають *sehen, kapieren — verstehen, kriegen — bekommen, faszinieren — bewundern, schleppen — ziehen, die Klamotte — die Kleidung, die Maschine — das Flugzeug*.

Крім прямого засвоєння англіцизмів у тому самому значенні, як наприклад, *Babysitter, Brain trust, Fax, Public Relation, Glamour*, спостерігається збереження низкою слів часткового значення (*Job, der Diner*), причому ці слова підлягають морфологічній асиміляції. Так від *Job* утворилося дієслово *jobben*, від *Jet — jetten*, від *Turn — turnen*. Наприклад, *society* означає не просто *Gesellschaft* «суспільство», а «вершки суспільства», «вищий світ». Деякі англіцизми витісняють питомі німецькі слова, напр.: *Desaster — Niederlage, fix — fest, geschwind, desolate — verlassen, frigid — kalt, fröstig*.

Іноді вони мають іронічне, гумористичне або сатиричне забарвлення: «*Sie (die Familie Adenauer) umfaßt gegenwärtig vier Söhne, drei Schwiegertöchter und 22 Enkelkinder — zusammen 35. Sie heißen Adenauer — Fäns*» (*der Spiegel*). Звичайно, тут слід розуміти *Fän* не як аматорів футболу, а як членів сім'ї Аденауера.

Багато зворотів з англійської мови увійшло в німецький побут: *to be in the same boat — in einem (gleichen) Boot sitzen; to have a good (nice) time — eine gute Zeit haben; to save (lose) one's face — das Gesicht wahren oder verlieren*.

Досить часто виникають слова внаслідок змішування обох мов, напр.: *das Make-up-Verschönerung, die Snack-Bar-Gaststätte mit Selbstbedienung, der Kick-Hochstimmung*.

Близькі тенденції спостерігаються у фонетиці. Тут превалює загалом демократизація, спрощення й утилізація вимовної норми.

Ще до Другої світової війни і в перші післявоєнні роки єдиним критерієм літературної високої вимови була так звана сценічна вимова, вимова, відшліфована акторами на сцені під час виконання романтичних віршованих п'єс Лесінга, Шіллера, Гете. У цій вимові відбиваються всі ознаки гіпертрофованої патетичної романтичної манери гри акторів — підсилена аспірація, відсутність редуцій, асиміляцій, вимова [r] як передньоязикового приголосного і збереження питомої форми іноземних слів. Відомо, що особливості сценічної вимови зафіксовані у словнику Зібса, який пережив сімнадцять видань до 1957 р.⁵ майже в незмінно-

⁵ Siebs. Deutsche Hochsprache.— 19. Aufl.— Berlin, 1969.— 494 s.

му вигляді й залишався єдиним офіційним довідником для акторів, діячів культури й освіти, політиків, а також вищих соціальних прошарків суспільства.

Становище змінилося наприкінці 50-х років, коли група лейпцизьких учених на чолі з Г. Крехом⁶ виступила за демократизацію вимовної норми.

Замість актора на сцені основним носієм норми виступає диктор радіо й телебачення. Змінюються й методи дослідження: прослуховуються кілометри магнітофонної плівки з наступною статистичною оцінкою щодо частотності вживання тих чи інших фонетичних форм слова. Наслідком такої роботи став орфоепічний словник, виданий 1964 р. у Лейпцигу⁷.

Змінилася й сама назва вимовної норми. Замість *Bühnenaussprache* виник термін *Nochlatung*, що означає літературну вимову. Разом з цим змінилися вимоги до вимовної норми. Закономірною було визнано сильну редукцію в кінцевих складах, унаслідок якої виникають асиміляції і спрощення форм слів. Мають право на помічання іншомовні слова. Крім того, відзначається, що аспірація приголосних значно слабша, ніж цього вимагав Зібс. Помічено, що сильний початок голосних значною мірою нівелюється. І нарешті, було відзначено, що існує лише язичковий [r], а не передньоязичковий.

Словник Г.–Г. Венглера 1963 р.⁸, який містить зразки розмовної мови з їх статистичною оцінкою, засвідчив, що розмовна мова має право бути предметом спеціальних досліджень.

Варто відзначити й працю Г. Майнгольда⁹, яка з'явилася 1973 р. і завершила революцію в повному сенсі цього слова. Учений не лише виділив чотири стилістичних «прошарки», крім сценічного, а й детально описав їх ознаки. Вони цілком збігаються з чотирма лексичними стилями Р. Клаппенбах¹⁰: високим (поетичним), нейтральним (літературним), розмовним, просторічним, вульгарним. Отже, можна говорити про лексико-фонетичний паралелізм стилістичних «прошарків».

У наш час спостерігається проникнення форм слів, властивих низькому стилю, у високий з редукціями складів і звуків, з асиміляціями, які спотворюють форму слова тощо. Крім цього, відзначається процес фонетичного помічання нових англійських запозичень, напр.: *Job* [dʒɔp-zɔp-fɔp], *Baby* ['beibi-'be:bi].

Слід звернути увагу на те, що подібні процеси спрощення, певної примітивізації, вульгаризації відбуваються і в інших мовах. З цього приводу цікаву думку висловлює Елі-Фішер-Йоргенсен: «Я вживала консервативну форму літературної данської мови, а тепер я виявила, що моя теперішня вимова наближається до форми, яку я називаю “вульгарною данською”. Це відбулося всупереч моїй волі (зміни легко спостерігати за допомогою магнітофона)»¹¹.

Очевидно, що процес спрощення, демократизації навряд чи можна зупинити — це розвиток мови, і ми можемо лише спостерігати за ним.

PROKOPOVA L. I.

TENDENCIES OF MODERN GERMAN'S DEVELOPMENT

The article deals with the tendencies of development of the German language on all the levels — the lexical, the syntactical, the morphological and the phonetic ones. This is illustrated by involvement of appropriate facts.

Key words: simplification, nominalization, weak declination of names, frame construction, pronunciation norm.

⁶ Beiträge zur deutschen Ausspracheregung // Bericht von der V. Sprechwissenschaftlichen Fachtagung des Institutes für Sprechkunde und Phonetische Sammlung der Martin-Luther – Universität Halle-Wittenberg von 1 bis 3. Juli 1960; Hrsg. f. H. Krech. — Berlin, 1961. — 153 s.

⁷ Wörterbuch der deutschen Aussprache. — Leipzig, 1964. — 549 s.

⁸ Wängler H.-H. Rangwörterbuch hochdeutscher Umgangssprache. — Marburg, 1963. — 67 s.

⁹ Meinhold G. Deutsche Standardaussprache, Lautschwächungen und Formstufen. — Jena, 1963. — 145 s.

¹⁰ Klappenbach R. und W. Steinitz. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache : in 6 Bd. — Berlin, 1967. — Bd 1. — S. 013.

¹¹ Proceedings of the 9th International congress of Phonetic sciences, held in Copenhagen 6–11 August 1979. — Copenhagen, 1980. — Vol. 3. — P. 243.

Статтю
текстів офіц
сичних один
лізації їх вто

Ключо
зачасове теп

Темпораль
один з еле
сприйнят
лексичних
ція в безп
кількість к
нання набі
водити на
конкретни

У суча
формуван
Є. Й. Ше
дієслова, і
іншими ча
жені дієсл
інші часо
план, розт
проводжу
дієслово,
також є до
відання, е
значень. С
скільки ча
слідників.
М. І. Ленц

¹ Imbs

² Леуце

С. 113.

© І. Г. ЛЮ

ISSN 0027-